

Socialna pedagogika v službi razvoja tretjega sveta – primer vodenja projekta v ruralni Ugandi

Social pedagogy in service of third world development – example of project leading in rural Uganda

Barbara Kordič

Povzetek

Barbara Kordič, univ. dipl. soc. ped., Seškova 16, 1215 Medvode.

Namen članka je ponazoriti vlogo socialnopedagoškega dela v okviru trajnostnega razvoja ruralne podsaharske Afrike na primeru vodenja projekta v vasi Bufuka na jugozahodu Ugande. Da bi socialnopedagoško pomoč uspešno umestila v afriško okolje, najprej predstavljam zgodovinski kontekst in razvojne težave, zaradi katerih se prebivalci Ugande še danes spopadajo s težkim bremenom nerazvitosti, nato pa tudi lastnosti bufuške skupnosti, h kateri je bilo moje delo usmerjeno in katero določajo druge kulturne in socialne dimenzije od nam znanih. Z ljudmi v pričujočem članku sem živela pet mesecev, v letih 2004 in 2005, in na podlagi

raziskovalnih spoznanj za učence lokalne osnovne šole oblikovala učne projekte in izvenšolske dejavnosti ter nadgradila že obstoječe oblike pomoči širši bufuški skupnosti. S člankom predstavljam tako možnosti kot ovire uspešnega socialnopedagoškega delovanja v ruralni Afriki.

Ključne besede: *ruralna Afrika, Uganda, trajnostni razvoj, socialnopedagoško delo, Edirisa.*

Abstract

The purpose of this article is to illustrate the role of socio-pedagogical work in the field of sustainable development in rural Sub-Saharan Africa on the example of a project development in Bufuka Village in Southwestern Uganda. To successfully place socio-pedagogical aid into African environment I begin by setting the historical context that makes the inhabitants of Uganda bare an enormous burden of underdevelopment to this day. Then I describe the characteristics of the Bufuka community which my work focused on and which is determined by different cultural and social dimensions than those known to us. I lived with people in the present article for five months in the years 2004 and 2005. Based on my research findings, I formed educational projects and extracurricular activities for local primary school pupils and upgraded existing forms of aid for wider Bufuka community. With this article I am presenting possibilities and obstacles for successful socio-pedagogical performance in rural Africa.

Key words: *rural Africa, Uganda, sustainable development, socio-pedagogical work, Edirisa.*

1 Uvod

Socialna pedagogika se seli na prašne poti med afriška grmičevja in kolibe iz blata. Toda za vsakršno delo socialnega pedagoga v Afriki je nujno poznavanje zgodovinskega konteksta in kulture, ki sta družbo pripeljala do današnje politične, gospodarske in socialne konfiguracije. Kolonialne sile so se umaknile pred dvema ali tremi desetletji, postkolonialistično obdobje pa so zaznamovale mnoge politične in ekonomske krize. Medtem ko se je svet industrializiral, razvil in emancipiral, je Afrika nazadovala.

V prostor in čas ruralne, podsaharske Afrike se moraš prvenstveno znati umestiti sam kot posameznik iz razvitega sveta in se šele nato osredotočiti na svojo stroko. Belec je vaška posebnost in v skupnost prinaša denar. Nikoli ne bo razumel, kaj pomeni živeti kot Afričan.

Z ljudmi v vasi Bufuka sem živela pet mesecev med letoma 2004 in 2005. S kratko študijo sem hotela spoznati socialno strukturo, način življenja, delitev dela, ekonomsko situacijo prebivalcev ter njihove potrebe, pričakovanja in odnos do projekta, ki sem ga vodila pri mednarodni organizaciji Edirisa. Namen je bil predvsem spoznati populacijo, s katero delamo, ter tako omogočiti uspešno nadgradnjo in nadaljevanje projekta.

Na podlagi lastnih videnj in raziskovalnih spoznanj, s pomočjo lokalnega znanja in izkušenj ter spretnosti tima mednarodnih prostovoljcev so nastali trije novi dolgoročni razvojni projekti za Osnovno šolo Bufuka, ki se uspešno izvajajo še danes.

2 Kratek sprehod po Ugandi in njeni zgodovini

Uganda je srednje velika država v vzhodnoafriški regiji in meji s Sudanom, Kenijo, Tanzanijo, Ruando in DR Kongom. Skozi njo poteka ekvator. Podnebje je tropsko in ima dva letna časa, deževno in suho obdobje. Rodovitne je 34 % zemlje (Uganda geography 2000, b. d.). Uganda si na jugu in jugovzhodu s Kenijo in Tanzanijo deli Viktorijino jezero, ki je drugo največje sladkovodno jezero na svetu. Ponaša se tudi z naravnim habitatom gorskih goril, izvirom Nila in mnogimi narodnimi parki z avtohtonimi afriškimi živalskimi vrstami.

Glavno mesto 23-milijonske Ugande je Kampala, uradni jezik je angleški, prevladujoče vere so katoliška (33 %), protestantska (33 %) in muslimanska (18 %) (Uganda People 2000, b. d.). Največja etnična skupina je Baganda (17 %) (ibid).

Po Oliverju in Fageu (1990) lahko burno zgodovino Ugande povzamemo na naslednji način. Pred prihodom Britancev je na današnjem ozemlju Ugande živel 30 različnih etničnih skupin z lastnim jezikom, kulturo in družbeno organizacijo. Leta 1894 Kraljestvo Buganda uradno postane britanski protektorat. Zaradi tekmovalnosti protestantskih in katoliških misijonarjev Uganda v tem času dobi veliko število bolnišnic in šol. Evropski denar prinese tudi železnico, ceste in industrijski razvoj.

Leta 1962 Velika Britanija Ugandi dodeli popolno neodvisnost in Milton Obote postane prvi izvoljeni premier, vendar v času Miltonove službene odsotnosti, leta 1971, polkovnik Idi Amin prevzame nadzor nad državno vojsko in se okliče za predsednika, pri čemer ga podpirajo tako ljudstvo kot razviti svet. Nedolgo za tem Idi Amin ukine vsakršno politično aktivnost in večino državljanskih pravic, razpusti parlament, razveljavi ustavo ter zavlada s kapricioznimi odredbami. Izžene vse Azijce in uvede politiko afrikanizacije, kar sproži propad gospodarstva, infrastrukture, zdravstva in šolstva. Večina evropskih držav prekine stike z Ugando in uvede tržni embargo. 100.000 ljudi je umorjenih. Leta 1978 tanzanijska vojska obrani ugandski napad in Idija Amina izžene iz države. Posledice nasilne vladavine Idija Amina so v Ugandi vidne še danes in ljudje dobro pomnijo obdobje diktature.

Po mnogih krvavih bojih za prevzem oblasti leta 1986 Yoweri Museveni postane predsednik države in vlade. Življenjska raven državljanov se občutno izboljša, azijski podjetniki se vrnejo, Uganda pa dobi podporo Mednarodnega monetarnega sklada, Svetovne banke in donacije različnih vlad.

Od leta 1986 na severu države še vedno potekajo boji proti Musevenijevi vladi. Lord's Resistance Army na čelu z Josephom Konyjem Ugandčane ustrahuje z ugrabitvami dečkov za potrebe vojske in deklic za spolne sužnje, 1,6 milijona prebivalcev severne Ugande pa je zaradi nestabilnosti situacije moralo zapustiti domove (Nelson, 2005).

Museveni je še vedno na oblasti, čeprav se mu očitajo kršitve

človekovih pravic na severu države in nedemokratične spremembe ustave, ki mu omogočajo podaljševanje predsedniškega mandata. Za leto 2006 so razpisane predsedniške in parlamentarne volitve in svetovna javnost zopet pričakuje nemire.

3 Razvojni izzivi sodobne Ugande

Kljub gospodarskemu razvoju po obdobju diktature Idiija Amina so družbeni problemi v državi še vedno zastrašujoči. Uganda je odvisna od izvoza podcenjenih surovin, urbanizacija je slučajna in nenadzorovana, ruralna področja so obubožana, infrastruktura razpada, v državnem proračunu so veliki primanjkljaji in izobraževalni sistem še vedno temelji na kolonialističnem (Nuwagaba, 2001). Zdravstvena oskrba in šolanje sta veliko ljudem nedostopna, veliko ljudi je okuženih z virusom HIV, otroci so pogosto podhranjeni, ljudje pa umirajo zaradi ozdravljivih bolezni, kot sta malarija in tuberkuloza. Vojaški državni udari nikjer niso tako popularni kot na tem kontinentu in človekovih pravic si nihče ne more privoščiti.

Povprečna življenjska doba prebivalcev Ugande je 42 let, kar je predvsem rezultat slabih zdravstvenih zmogljivosti v ruralnih področjih. Umrljivost otrok je med najvišjimi na svetu in približno četrtnina otrok, mlajših od pet let, je podhranjenih (Hodd, 2002).

Pismenost odraslih je 47% in tako pod afriškim povprečjem (ibid). Poudarek je na osnovnem šolanju, vpisi v srednje, višje in visoke šole so redki, v šolah prevladujejo dečki.

Uganda je tudi ena izmed afriških držav, ki jih je epidemija virusa HIV prizadela v največji meri. Kot poroča ugandska Komisija za AIDS (MacAdam, 2003) je 4,6 % prebivalcev okuženih z virusom HIV, 120.000 pa jih je bolnikov z AIDS-om. Več kot 800.000 ljudi je že izgubilo življenje zaradi posledic okužbe, 2 milijona otrok pa je izgubilo enega ali oba starša zaradi posledic okužbe (ibid). Politika države temelji na propagiranju abstinence med mladimi. Ključne informacije o virusu HIV in AIDS-u je vlada umaknila iz učnega načrta, v učnem materialu za srednje šole so se pojavile dezinformacije o nezanesljivosti kondomov pri zaščiti pred okužbo, predsednik Yoweri Museveni pa je uporabo kondomov večkrat javno

obsodil (Aslam, 2005). Mladi so kljub temu spolno zelo aktivni. Nevladna organizacija Human Rights Watch je aktivnosti v Ugandi označila kot kršenje človekove pravice do informacij, pravice do najvišjega možnega standarda zdravja in pravice do življenja (ibid).

Vsi ti problemi so prisotni tudi v okrožju Kabale kot enem izmed devetintridesetih ugandskih okrožij (Uganda Government 2000, b. d.), ki se nahaja na skrajnem jugozahodu Ugande. Največja posebnost okrožja je jezero Bunyonyi z devetindvajsetimi otoki, ki so večinoma neposeljeni. Ob obali jezera leži vas Bufuka s 350 prebivalci in tam se nahaja tudi nevladna organizacija Edirisa, kjer sem živela in delala pet mesecev (od oktobra 2004 do marca 2005).

V okrožju Kabale (in delu okrožja Rukungiri) živi etnična skupina (oz. pleme) Bakiga. Bakige veljajo za fizično močne, delavne, produktivne in vesele ljudi. Govorijo jezik rukiga, ki pripada jezikom bantu. Po prepričanju zgodovinarjev (»Changed Condition«-Kisiiszi Stories, b. d.) naj bi Bakige migrirali iz Ruande v Kongo in se kasneje naselili v današnjem okrožju Kabale. S pojavom želje lokalnih voditeljev v letu 1994, da okrožja postanejo etnično čista, so bili Bakige pregnani iz ostalih okrožij in so masovno poselili okrožje Kabale (Buwembo, 2002).

Okrožje je gosto poseljeno in 90 % prebivalcev živi v ruralnih območjih okoli mesta Kabale (Kabale District Profile, b. d.), in sicer v razmerju 86 moških na 100 žensk. Večina ljudi (86 %) se ukvarja s trajnostnim kmetijstvom, kar pomeni, da hrano pridelujejo za lastno porabo in ne v komercialne namene (Agriculture in Kabale District, b. d.). Zemlja je izredno razcepljena in družina ima v lasti nekaj manjših parcel, običajno na več okoliških hribih. Zaradi politike kolonizatorjev, ki so problem pregostega poseljevanja reševali z omejevanjem naravnih gozdov in uvajanjem neprimernih drevesnih vrst, izsuševanjem močvirij in uvajanjem plantaž, je današnja zemlja zaradi preobremenjenosti postala praktično nerodovitna, skupnost in okolje pa sta ogrožena (Ashley, 2005).

4 Trajnostni razvoj

V povezavi z državami v razvoju največkrat slišimo besede *mednarodni razvoj, trajnostni razvoj in trajnostne skupnosti*. Pri

trajnostnem razvoju (*sustainable development*) gre za pogosto uporabljeno in mednarodno sprejeto besedo, ki označuje »razvoj, ki uresničuje potrebe sedanjosti, ne da bi ogrozil sposobnost prihodnjih generacij, da bi uresničile svoje potrebe« (Sustainable communities - global to local, 2005). Čeprav so potrebe po tovrstnem razvoju prisotne povsod, je trajnostni razvoj običajno vezan na razvoj držav tretjega sveta oz. držav v razvoju, zaradi česar se pogosto uporablja tudi izraz mednarodni razvoj.

Vodilna mednarodna organizacija, ki se s tovrstnim razvojem ukvarja, so Združeni narodi in njihov program UNDP (United Nations Development Programme). Ta in sorodni razvojni programi temeljijo na mednarodni mobilizaciji strokovnjakov z različnih področij, da bi državam v razvoju pomagali z razvojnimi problemi, ki presegajo njihove zmožnosti. Pomoč v razvoju je običajno osredotočena na revščino, varnost, zdravje, okolje, infrastrukturo, izobraževanje, agrikulturo, človekove pravice in enake možnosti. Države, ki jim je razvojna pomoč namenjena, so soočene s problemi, ki so jih pripeljali v začaran krog revščine, slabe kakovosti okolja in zdravja, visoke stopnje kriminala in nezaposlenosti ter mnogih neenakosti. Cilj je ustvariti trajnostne skupnosti, kjer bodo ljudje spodobno živeli in delali tako v sedanjosti kot v prihodnosti. Trajnostne skupnosti so pravične, varne, tolerantne, z močno lokalno kulturo, dobro povezane s svetom, z raznoliko lokalno ekonomijo in razvitimi službami, ki ljudem pomagajo uresničevati njihove potrebe in ki so dostopne vsem (Sustainable communities - global to local, 2005).

Za nosilni steber razvoja je vedno veljalo izobraževanje (Muskin, 2001). Izobrazba naj bi bila najpomembnejše sredstvo za boj proti revščini in izobražena populacija naj bi prispevala k socialno-ekonomskemu razvoju družbe in blaginji posameznikov v njej (Mukiibi, 2000). Toda primer Ugande kaže na to, da kljub več kot polstoletnim zasebnim in javnim vlaganjem v izobraževanje do trajnostnega razvoja ni prišlo, še več, izobraževanje naj bi bilo v današnji obliki faktor nerazvitosti države. Šole namreč nimajo posluha za naraščajoče potrebe družbe po ustrezni delovni sili, ampak so produktivne le znotraj lastnih standardov, ki pa temeljijo na zastarelih ideologijah iz časa britanskega kolonializma (ibid). Akademske uspešne mladine zapusti rodno vas, da bi izobraževanje nadaljevala v mestih, tisti, ki ostanejo, pa pridobljenega znanja ne

morejo uporabiti v vsakodnevnem vaškem življenju.

Razvoj mora biti osredotočen na večinsko populacijo tretjega sveta, na revne ruralne kmetovalce. Razvoj in s tem izobraževanje morata nuditi nove možnosti in izbire ter upoštevati kulturno umeščenost. Temeljiti morata na kulturi in se osredotočiti na informiranje, saj bodo narava, obseg in kakovost ponujenih informacij oblikovale percepcijo, vrednote, naravnost in delovanje skupine ljudi ter rodile nova lokalna znanja (Logar, 2002).

4.1 Edirisa

Edirisa oz. *okno* v lokalnem jeziku rukiga je mednarodna nevladna organizacija s sedežem v vasi Bufuka ob jezeru Bunyonyi. Ustanovljena je bila leta 2001, sestavljata pa jo dve središči. Središče *Srce* se nahaja v Bufuki, kjer prostovoljci in zaposleni živijo in sodelujejo z lokalno skupnostjo preko delavnic za bufuško osnovno šolo, sponzorskim programom za otroke, knjižnico in informacijskim centrom. Tu vaščani spoznajo svet, popotniki pa Afriko. Srce obsega spalnico za zaposlene in prostovoljce, kuhinjo ter kantino, kjer se odvijajo priložne dejavnosti. V Srcu so zaposleni dva oskrbnika – kuharja, oskrbnik krav, nočni čuvaj in vodja *Nasmehov* (glej spodaj). Za krajše ali daljše obdobje se zaposlenim pridružijo mednarodni prostovoljci in naključni obiskovalci, ki z vodjo *Nasmehov* pripravljajo in izvajajo delavnice in obšolske aktivnosti glede na svoja znanja in zmožnosti.

Drugo središče se nahaja v sedem kilometrov oddaljenem mestu Kabale, kjer je delo osredotočeno na komercialne dejavnosti (restavracija, hostel, trgovina z izdelki žensk z jezera) in posredovanje informacij o jezeru Bunyonyi, Batwah (Pigmejcih, ki živijo na meji z Ruando) in kulturi Bakig (edinstven muzej).

Temeljno vodilo Edirisinih dejavnosti je nudenje informacij skupnosti, da bi se izboljšala podoba domačinov o svetu in njih samih, ohranila njihova kultura in razvili njihovi potenciali.

Ker je Bufuko hudo prizadela epidemija AIDS-a, je veliko otrok izgubilo enega ali oba starša (60 osnovnošolcev Bufuke v šolskem letu 2004 je bilo v rejniških družinah ali družinah z enim staršem), krušne družine z že tako veliko otroki pa jim ne morejo nuditi sredstev za nakup šolskih potrebščin, je Edirisa razvila program sponzorstva, ki bo otrokom omogočil, da osnovno šolanje

nadaljujejo. Projekt se imenuje Edirisini afriški nasmehi (*Nasmehi* na kratko) in posamezniki iz Evrope prispevajo 1.500 SIT mesečno za sponzoriranega otroka, Edirisa pa otroku priskrbi osnovne šolske potrebščine (pisala, zvezke, šolsko uniformo), poskrbi za učni material za delavnice in obšolske dejavnosti (športne aktivnosti, kreativne delavnice, različni šolski projekti, učenje plavanja) ter šolske izlete. Vsak izmed sponzorjev ima možnost komuniciranja z otrokom preko elektronske pošte, redno pa je deležen informacij o napredku otroka, njegovi družini in življenju v vasi. Nekateri sponzorji na lastno željo prispevajo več in takrat se z družino dogovorimo, kako bomo denar porabili. Neka osirotela deklica je tako postala lastnica treh koz, novih oblačil in se testirala za virus HIV. Mnogi sponzorji otrokom pošljejo tudi kakšno darilce.

S komunikacijo s sponzorji, kakovostno spletno stranjo (www.edirisa.org), predstavitvenim filmom, izdajanjem turističnih brošur in vodenimi ogledi za turiste po Srcu in osnovni šoli Bufuka pa Edirisa prispeva h globalni prepoznavnosti območja, v katerem deluje.

Kot prvo vodjo projekta Nasmehov me je Edirisin ustanovitelj in vodja Miha Logar z okvirnimi nalogami seznanil že pred odhodom. Toda zbiranje informacij o otrocih in njihovih družinah, sodelovanje z Osnovno šolo Bufuka, oblikovanje delavnic za otroke ter organiziranje dela in supervizija mednarodnim prostovoljcem in zaposlenim domačinom so se izkazale za naloge, ki so socialnemu pedagogu prinašale mnogo več izzivov, kot so to dale slutiti besede na papirju.

5 Spoznavanje skupnosti in odkrivanje potreb vaščanov

Ko gre za strokovnjaku neznano kulturo, je bolj učinkovito, če teoretična spoznanja pridobimo iz stvarnosti, kot da poskušamo stvarnost umestiti v obstoječe paradigme. Tako je moja prvenstvena naloga postalo spoznavanje bufuške skupnosti, kar je vključevalo improvizirane delavnice med poukom na osnovni šoli, spoznavanje vaških glavarjev (ravnatelj, pastor, predsednik vaške skupnosti) in obiske družin sponzoriranih otrok. Treba se je bilo vključiti v skupnost in pridobiti informacije o potrebah vaščanov, da se

je projekt uspešno nadaljeval in nadgradil ter da se je oblikoval pedagoški program.

V vasi in izven nje sem bila prvenstveno določena kot beli človek, zaradi česar je bilo moje vključevanje v običajno življenje vaščanov oteženo. Oteženo je bilo spoznavanje ljudi brez koristoljubja, zbiranje podatkov o njihovem resničnem načinu življenja ter potrebah družin in učencev, kar so bili nujno potrebni podatki za oblikovanje programa pomoči družinam v Bufuki. Pridobljeni podatki so rezultat tako mojih lastnih opažanj kot odgovorov, ki sem jih dobila v vsakodnevnih kontaktih na delavnicah v osnovni šoli in preko raziskave v dvanajstih bufuških družinah.

5.1 »Mi« in »oni«

Zunanji strokovnjaki moramo delati na tem, da čim bolj spoznamo kulturo, v kateri delujemo, in se hkrati zavedati svoje kulture, odnosa do domačinov in njihove percepcije tujca.

Moje bivanje med ljudmi iz vasi Bufuka je bilo pogojeno s poskusi premoščanja razlik med menoj in njimi. Čeprav stik z ljudmi bele kože v Bufuki ni redkost (turisti in Edirisini prostovoljci), so razlike v barvi kože tako očitne, da je bila moja identiteta določena z njihovimi vedenji o belem človeku ali »muzungu« (v lokalnem jeziku rukiga izraz za belca).

V treh delavnicah na temo, kako osnovnošolci vidijo belce, so učenci drugega, tretjega in četrtega razreda narisali risbe in jim pripisali stavke, ki so pokazali prepričanje, da ima beli človek veliko denarja, ki ga zasluži z malo dela, ga rad zapravlja in razdaja, zato se ga splača za denar prositi. Belec vedno nosi težke čevlje, nahrbtnik in fotoaparata, s katerim slika domačine, in jim v zameno da denar. Prosjačenje v Bufuki ni redkost.

Pri vsakem pogovoru se belcu izkazuje spoštovanje, otroci se belcev radi dotaknejo (neštete lastne izkušnje v šoli in avtobusih), da preverijo, ali je naša koža res hladna (po pripovedovanju domačina na avtobusni postaji) in kako mehki so naši lasje (deklince belkam najraje ustvarjajo pričeske). Popularni smo tudi zaradi zdravil belcev, ki človeka resnično pozdravijo, zaradi nedostopnih ambulant in pomanjkanja denarja pa smo mi pogosto prvi naslov, ko nekoga nekaj boli.

Domačini se vse bolj zgledujejo po evropskih prišlekkih in

na račun tega zavračajo lastno kulturo. Ženske si z agresivnimi preparati belijo kožo, se oblačijo kot belke, tradicionalne poroke so zamenjale zahodnjaške, kdor zna, govori le angleško, tradicionalna verovanja pa sta nadomestili katoliška in protestantska vera.

Pri Bakigah je prisotno tudi mnogoženstvo, in ker to ni v skladu s protestantsko vero, ki ji večina pripada, ljudje o tem ne želijo govoriti in podatkov o številu moških z več ženami ni. Več žena kot ima moški, za bolj premožnega velja, čeprav so rezultat tega pogosto številni otroci, ki odraščajo brez očeta, in lačna usta, ki jih mama ni zmožna nahraniti. Med mladimi pa se v zadnjem času pojavlja negodovanje nad mnogoženstvom in hkrati želja, da bi bila njihova družina bolj podobna evropski – monogamna zveza med moškim in žensko z enim do dvema otrokoma (razvidno iz pogovora s sedmimi mladimi moškimi med 16. in 26. letom). To sovпада tudi s sanjami o domovih z elektriko in tekočo vodo, o avtomobilih in mobilnih telefonih.

5.2 Značilnosti populacije

Ankete, s katerimi sem spoznavala značilnosti bufuških družin, so zajele 12,9 % gospodinjstev v Bufuki. Bufuka nima električne napeljave, vodovoda ali kanalizacije. Povprečna družina v Bufuki živi v kolibi (85,7 %) s plehnato streho (71,4 %). V zidanih hišah s plehnatimi strehami običajno živijo vaški veljaki, kot so predsednik vaške skupnosti, pastor in premožnejši vaščani. Slaba tretjina kolib ima slamnato streho. Vse kolibe imajo štiri sobe, v katerih povprečno živi 6,4 družinskih članov, od tega 4,3 otrok. Kolibe so opremljene z mizo in klopjo, ognjiščem in plehnato posodo, v spalnih prostorih pa so na tleh razgrnjene pletene rogoznice.

Le 14,3 % bufuških družin ima oba starša, 57,1 % družin ima le mamo, v 14,3 % družin pa živijo tudi stare mame. V prav toliko družinah so tudi otroci, ki so izgubili oba starša in zanje skrbijo družine sorodnikov. V Bufuki je večina prebivalcev žensk, kar 62,2 %. Povprečna starost prebivalcev je 17,8 let. Po pripovedovanju vaščanov je mnogo ljudi umrlo v epidemiji AIDS-a, ki je prizadela to območje. Predvsem so umirali moški, ki so priložnostno delo našli v večjih mestih zahodne Afrike.

Povprečna družina ima v lasti tri manjša obdelovalna zemljišča v različnih delih vasi. Pridelujejo krompir, sladek krompir, fižol, sirek

in zelene banane, vse skoraj izključno za lastno porabo. Družina je enkrat dnevno, prehrana pa je zelo enolična, kar povzroča mnoge težave z zdravjem. Jezero Bunyonyi je vulkanskega izvora in ribe v njem so redke, zato se z ribolovom prebivalci ne morejo ukvarjati.

S poljedelstvom se v 71,4 % ukvarjajo samo ženske, v 28,6 % pa jim pomagajo tudi sinovi. Ženske tudi drugače delajo predvsem fizično, moški veliko manj. Odgovorne so za vsa gospodinjstva opravila, pri prinašanju vode iz jezera in nabiranju dračja za ognjišče pa pomagajo tudi najmlajši sinovi.

Razen poučevanja v osnovni šoli delovnih mest v Bufuki ni. Kadar družina potrebuje denar, matere in odrasle hčere okopavajo polja premožnejših ljudi v okolici vasi. Z osmimi urami dela na dan zaslužijo 1000 ugandskih šilingov, kar je 112 slovenskih tolarjev. Povprečni mesečni dohodek znaša 3000 Ush oz. 336 SIT. Medtem ko ženske ob zori odidejo na polja z otroki na hrbtu in motiko v roki, se ogromno nezaposlenih moških sprehodi do najbližje kolibe, kjer se prodajata gin iz zelenih banan (waragi) in alkoholna sirkova kaša (omuramba). Ženske si odpočijejo z opravljanjem manj napornih del, kot so hranjenje otrok in pomivanje posode.

Manj kot polovica (42,9 %) družin ima v lasti domače živali, najpogosteje koze in ovce, zelo redko pa krave, prašiče in kokoši. Živalsko blato služi za gnojivo in gradbeni material, enkrat letno pa družina eno odraslo žival proda na mestni tržnici.

5.3 Šolstvo

Formalno izobraževanje deluje kot kulturno-reproduktivni sistem družbe, ki glavne karakteristike družbe prenaša na prihajajočo generacijo. To pa ne velja za afriške ruralne osnovne šole. Formalni sistem izobraževanja je na kontinent prišel z misijonarji in kolonialnimi vladami ter je služil produkciji delavcev za kolonialne urade, kar je pomenilo izobraževanje Afričanov stran od njihovih kultur (Logar, 2002). Na kolonialističnem šolskem sistemu kljub nekaterim spremembam temelji tudi današnji, zato danes med ugandskimi strokovnjaki prevladuje prepričanje, da je izobraževanje vzrok za nerazvitost kontinenta.

Mukiibi (2000) kot poglavitne razloge za neuspešnost ugandskega šolstva navaja nepomemben kurikulum, ki ni v skladu s cilji nacionalnega razvoja, neprimerne pedagoške metode, odnose

in vrednote, ki zavirajo osebno rast in uresničitev posameznikovih potencialov, onemogočajo kreativnost otrok in njihovo sposobnost prilagoditve okolju ter neenake možnosti, ki revni večini ne omogočajo vključitve v kvalitetno zasebno izobraževanje.

Mnogi šolniki verjamejo, da bi morale splošno osnovno izobraževanje trajati štiri oz. pet let, biti usmerjeno v reševanje problemov ruralnih skupnosti, ne bi pa onemogočalo vključitve v nadaljnje izobraževanje (Logar, 2002). Osnovna šola naj bi tako vaščane opremila z znanjem in veščinami, ki jih najbolj potrebujejo, da izboljšajo kakovost življenja, nadarjenim pa dala možnost, da si pridobijo več znanja in vpišejo v višje nivoje izobraževanja.

Pojavlja se tudi vsekulturno prepričanje staršev, da fantje bolj potrebujejo izobrazbo kot deklice, saj bo fant moral nekoč skrbeti za družino, deklica pa se bo poročila z moškim, ki bo zanj skrbel. Kadar pride do pomanjkanja denarja in mora eden od otrok šolo zapustiti in poprijeti za delo, bo to v vseh primerih deklica (Nuwagaba, 2001). Starši sprejmejo enako odločitev, ko gre za vprašanje nadaljevanja šolanja in plačevanja šolnin za srednje šole.

Ker je ugandski osnovnošolski sistem zelo ohlapen, se lahko vanj vključi kdorkoli in kadarkoli. Tako v prvem razredu, ohlapno predvidenem za šestletnike, najdemo tudi štirinajstletnico in sedemnajstletnico v sedmem, zadnjem razredu, katerega naj bi obiskovali dvanajst- in trinajstletniki. Veliko otrok se v šolo vključi kasneje kot s šestimi leti in veliko jih šolo zapusti za leto, dve in se nato vrne. To se pogosto dogaja pri deklicah, ki so pomembna delovna sila v družinah, zato so te v osnovni šoli v povprečju za 2,3 let starejše od dečkov.

Osip v osnovnih šolah je v okrožju Kabale 31% (Education in Kabale District, b. d.). Po raziskavi agencije Uganda EdData (Kasente, 2003: 5) so med najpogostejšimi razlogi stroški šolanja (54,6 %), percepcija otroka, da je zadovoljil potrebe po šolanju (24,6 %), in potrebe družine po delovni sili (12,3 %), pri čemer zaradi tega prekine šolanje 15,9 % deklic in 8,7 % dečkov. Beyaraaza (2001) opozarja, da le 30 % vseh vpisanih deklic pride do zadnjega, sedmega razreda. Avtor (ibid) je razloge za to našel v zgodnji zanositvi, skrbi za bolne matere, skrbi za gospodinjstva ostarelih sorodnikov, zgodnji omožitvi, maltretiranju učiteljev in sramu, da bi se po dolgem izostanku vrnile v šolo.

Kar 60 % prebivalcev Bufuke se šola. 53,3 % obiskuje osnovno šolo v Bufuki, 6,7 % pa srednjo šolo v drugih okrožjih. Brez izobrazbe je 53,8 % odstotkov odraslih od osemnajstega leta naprej, vse so ženske. V Bufuki razen učiteljev ne živijo ljudje, ki so zaključili srednjo ali višjo šolo ali se celo vpisali na univerzo, saj so si ti delo poiskali v večjih mestih. Podatka o številu teh ljudi ni bilo možno dobiti, po pripovedovanju ravnatelja OŠ Bufuka pa tovrstnih posameznikov ni prav veliko.

V OŠ Bufuka se je v letu 2004 šolalo 410 otrok, v vsakem višjem razredu manj. Tako je bilo v prvem razredu 110 otrok, v sedmem pa le 27. Število otrok, ki obiskujejo OŠ Bufuka, je izredno visoko glede na to, da je v vasi le 350 prebivalcev. Poglavitni razlog za to je Edirisin sponzorski program, namenjen (zaenkrat) izključno bufuškim osnovnošolcem. Mnogi starši iz oddaljenih vasi svoje otroke prešolajo v Bufuko, da bi ti imeli možnost sponzorstva. Pogoj za sponzorstvo je redno obiskovanje pouka, zato se je z njegovo uvedbo osipništvo drastično zmanjšalo.

Na šoli je zaposlenih šest učiteljev, štiri učiteljice in ravnatelj. Šolski dan traja od osme ure zjutraj do pol pete popoldne. Pouk traja od 8.40 do 13.00, od 13.00 do 14.10 je odmor za kosilo in po odmoru se vsi, razen prvo- in drugošolčkov, vrnejo v šolo. V nižjih razredih pouk poteka v jeziku rukiga, v višjih pa prevladuje angleščina, kljub temu da je mnogim učencem nerazumljiva.

Dolgi delavniki in majhno plačilo (19.000 SIT mesečno) so razlog za nezainteresiranost učiteljev in slabe metode dela, ki običajno vsebujejo le pisanje na tablo, otroci pa nerazumljiva dejstva glasno ponavljajo. Učiteljice si ne morejo privoščiti varstva otrok, zato jih njihovi otroci spremljajo v šolo, čeprav je vlada to prepovedala. Dojenčke običajno mame dojijo kar med poukom. Druga prepovedana dejavnost je fizično kaznovanje otrok, ki pa se še vedno dogaja, in vsi učitelji imajo v roki palice, saj menijo, da je tepežkanje pomemben del vzgoje, s tem pa se strinjajo tudi starši otrok.

5.4 Projekti in dejavnosti

5.4.1 Projekt komercialnega poljedelstva

Pri vključevanju socialnopedagoških metod dela v trajnostni razvoj je nujno delovanje znotraj obstoječih družbenih norm, tradicij in kulturnih pravil, in sicer tako, da se vaščanom posreduje informacije, ne vsiljuje pa se jim zahodnjaške kulture.

Poglavitna dejavnost prebivalcev Bufuke je poljedelstvo, namenjeno lastni porabi, ki pa ne zadovoljuje potreb družin. Prehrana je neredna in enolična, kar je vzrok za podhranjenost otrok in mnoge bolezni, povezane s pomanjkanjem vitaminov. Potrebe družin tudi presegajo lastno pridelovanje, druga živila in potrebščine pa si lahko le redko privoščijo.

V sodelovanju z Osnovno šolo Bufuka in študentom agrikulture se je razvil projekt komercialnega poljedelstva. Projekt je nadomestil pouk agrikulture, kjer je do sedaj učiteljica dejstva pisala na tablo, učenci pa so snov prepisovali v zvezke in le redko zapustili učilnico. Projekt poljedelstva nudi praktična znanja, ki bodo koristila celotni skupnosti. V projekt so bili vključeni učenci četrtega, petega in šestega razreda, učiteljica agrikulture ter razredni učitelji.

Šola je projektu namenila zemljišče, na katerem smo naredili šolski vrt in ga razdelili med tri razrede. Vsak razred je dobil zvezek, študent agrikulture pa je učence naučil vodenja knjig, kar je vključevalo zapisovanje vložnega materiala (ki ga je prispevala Edirisa), delovne sile, časa itd. Za delo so poprijeli vsi, tako dečki kot deklice, in porazdelitev dela jih je učila enakopravnosti. Učenci so se učili priprave zemlje, sejanja in presajanja, pletja, zalivanja, zaščite vrta in smiselne uporabe razpoložljivih sredstev. Namen projekta je bil vzgojiti pridelke, ki jih skupnost potrebuje, a ne vzgaja (korenje, zelje), kultivirati divje rastline (dodo, ki je vrsta divje špinače) in predstaviti nove vrste (jagode). S kultiviranjem divje špinače dobimo ogromno količino z manj napora, skupaj z viškom korenja in zelja ter z jagodami pa tradicionalno poljedelstvo lahko dopolnimo s komercialno dejavnostjo, ki bo poskrbela za pritek finančnih sredstev v skupnost. Trg za šolske pridelke smo našli v okoliških turističnih obratih, ki gostijo predvsem belce in potrebujejo svežo zelenjavo in sadje, med odjemalce pa sodijo tudi mednarodni prostovoljci, ki jih gosti Edirisa. Vsa gostišča so našo

ponudbo sprejela. Dobiček od prodaje je namenjen nadaljnjemu vlaganju v šolski vrt (semena, ograja, orodje, mreža za zaščito jagod) in družinam učencev. Nekaj semen oz. rastlin pa so otroci posadili na družinske vrtove za lastno porabo in prodajo. Ob tem je še neuresničena zamisel, da bi organizirali učne ure zdrave priprave sveže zelenjave, saj prebivalci sveže zelenjave niso vajeni jesti, toda zaenkrat nam infrastruktura tega ne omogoča.

Projekt otroke spodbuja, da znanje in trud vlagajo v vzgojo pridelkov, ki bodo poskrbeli za večjo raznolikost prehrane družin, in da razmišljajo in delujejo bolj komercialno, saj je v okolici Bufuke povpraševanje po tovrstnih pridelkih veliko. Dolgoročna cilja projekta sta komercialna naravnost celotne skupnosti in vzgojiti dovolj različnih pridelkov, da se uvedejo šolska kosila.

Glavna ovira pri izvajanju projekta so bili nezainteresirani učitelji, ki so otrokom večkrat pozabili naročiti, naj s seboj prinesejo orodje, jih pozabili napotiti na šolski vrt ali pa sami niso bili prisotni, čeprav so vedeli, da potrebujemo prevajalca. Vmes je šola celo spremenila urnik, ne da bi nas o tem obvestila.

5.4.2 Projekt zdravega gospodarjenja z odpadki

Bufuka tako kot celotna ruralna Afrika nima urejenega odvoza odpadkov, zato povsod ležijo papir, plastične vrečke, baterijski vložki in podobno. Mnoge smeti se znajdejo tudi v jezeru. Ljudje hodijo bosi, živali se pasejo na vseh površinah, voda iz jezera se uporablja za umivanje, kuho in pitje, zavesti o nujnosti čistega okolja pa med prebivalci ni.

V projekt zdravega gospodarjenja z odpadki so bili vključeni vsi razredi osnovne šole in prostovoljci Edirise. Na prvi delavnici smo s pomočjo nazornega barvnega plakata otrokom ponazorili pomembnost čistega okolja, posledice onesnaženosti in kako jih lahko preprečimo. Sledile so čistilne akcije okrog šole, kjer smo hkrati ločevali odpadke in biološko razgradljiv material nesli v za ta namen skopano luknjo pod šolskim dvoriščem. Plastične vrečke smo shranili v posode, ki smo jih postavili v vsak razred, baterijske vložke pa dali v plastično posodo, ki se je nahajala v Srcu. Otroke smo spodbujali k temu, da papir odnesejo domov in ga porabijo za kurjavo.

Vsak razred je tako imel nalogo, da zbere čim več plastičnih vrečk

in ovitkov, vsake tri tedne pa smo posode spraznili, vrečke prešteli in razred, ki je zbral največ vrečk, je za nagrado dobil svinčnike. Vrečke smo nato očistili in jih uporabili za izdelovanje pletenih torbic in košar, ki se bodo lahko uporabljale v gospodinjstvu. Učenci so vrečke uporabljali tudi za pobiranje kravjakov, ki so jih doma uporabili za gnojivo in gradnjo.

Učenci niso kazali zanimanja za projekt, zato jih je bilo treba motivirati z nagrado. Dekleta in ženske v vasi so bile zelo skeptične, ko sem predlagala izdelovanje torbic in košar iz zbranih odpadkov, in se mi smejale, ko sem z delom pričela sama. Kmalu so se mi pridružile in zamisel sprejele kot zanimivo, ne pa nujno tudi kot koristno.

Ženske in dekleta enkrat tedensko z milom operejo oblačila družinskih članov v jezeru. Ker s tem onesnažujejo edini vir pitne vode, smo jih poskušali prepričati, da je oblačila treba prati v posodah in umazano vodo zliti na tla, stran od jezera, da zemlja prečisti odplake. Zaenkrat smo v to prepričali le naše zaposlene. Vsekakor bo potrebnega več ozaveščanja o škodljivostih onesnaževanja.

Projekt je izpostavil tudi večjo težavo, ker za zbrane baterijske vložke nismo imeli nikakršne rešitve, saj tudi v glavnem mestu ni zbirališča za tovrstne odpadke. Zaenkrat so še v Srcu in morda jih bo kdo izmed prostovoljcev z manj prtljage odnesel domov.

Na lokalni radijski postaji pa sem imela priložnost govoriti o gospodarjenju z odpadki in o tem informirati tudi druge skupnosti okoli jezera.

5.4.3 Projekt Zaustavimo HIV/AIDS

Veliko otrok v Bufuki je zaradi epidemije AIDS-a osirotelih ali pa živi z enim staršem. Delavnice, ki so sestavljale projekt, so pokazale, da je veliko učencev spolno aktivnih. Število okuženih z virusom HIV ni znano, nekateri pa že živijo z AIDS-om. Na stenah učilnic so plakati, ki propagirajo abstinenco, uporabo kondomov pa vladna politika zavrača.

Projekt Zaustavimo HIV/AIDS je vključeval otroke od četrtega do sedmega razreda. Prva delavnica je bila skupna (udeležilo se je skoraj sto otrok) in v času njenega delovanja smo s pomočjo prevajalca razložili poti okužbe, potek bolezni, razlike med virusom HIV in AIDS-om, ostale spolno prenosljive bolezni, vrste zaščite

pred njimi in kako se te uporabljajo. Ob koncu delavnice smo ugotovili, da otroci še vedno ne ločijo med virusom HIV in AIDS-om, vzrok pa smo našli v prevodu iz angleščine v jezik rukiga, saj se v lokalnem jeziku za oboje uporablja ista beseda. Vse smo morali ponoviti še z uporabo angleških izrazov.

V Srce smo namestili nabiralnik, kamor so učenci anonimno oddajali svoja vprašanja na temo zdravja, spolnosti in spolno prenosljivih bolezni. V projekt smo vključili tudi kanadskega zdravnika, ki je preko elektronske pošte odgovarjal na vprašanja otrok, odgovori pa so bili na voljo ob nabiralniku. Že po prvi delavnici se je zbralo okoli dvesto lističev z vprašanji, najboljša vprašanja pa smo nagradili s knjižicami o virusu HIV in AIDS-u.

Sledile so delavnice v posameznih razredih, kjer smo z učenci odprto govorili o spolnosti in okužbah ter na zelenih bananah prikazovali pravilno uporabo kondoma. Na splošno je bil projekt usmerjen na abstinenco in uporabo kondoma, začuda pa so se nam učitelji ob tem pridružili kljub prevladujoči politiki, ki kondome obsoja. Poudarili smo tudi enakopravnost spolov tako pri odločitvi za spolni odnos kot pri odgovornosti za varno spolnost, v kar deklice niso verjele. Pridobljeno znanje o spolnosti smo v razredih preverjali z zabavnimi kvizi.

Zanimanje učencev za projekt je bilo veliko, po informacijah so radi vprašali, učitelji so se v projekt radi vključevali in se kot prevajalci na kvizih zelo zabavali, kar je sprostito drugače napete odnose med njimi in učenci.

5.4.4 Nekatere ostale dejavnosti

Šolski učni načrt v letu 2004 ni vključeval telesne in likovne vzgoje. Za najmlajše učence (od prvega do tretjega razreda) smo tako oblikovali delavnice, ki bodo spodbujale njihovo kreativnost in zadovoljevale njihovo potrebo po gibanju. Organizirali smo mnoge družabne športne igre (npr. lovljenje, slepe miši), medrazredna tekmovanja v športnih aktivnostih (npr. štafete), predstavili nove igre (npr. med dvema ognjema) ter poskrbeli za ogrevanje, raztezanje in sproščanje mišic. Opaziti je bilo, da so bili v posameznih primerih otroci zaradi podhranjenosti prešibki, da bi sodelovali v napornejših aktivnostih. Na srečo tovrstnih primerov ni bilo veliko, a smo vseeno pazili, da aktivnosti niso bile preveč naporne.

Šolski sistem ni dopuščal kreativnosti otrok, kaj šele, da bi jo spodbujal. Otroci so prepisovali in prerisovali snov iz knjig in šolske table, vsako odstopanje pa je bilo kaznovano. Za učence smo organizirali kreativne delavnice risanja, slikanja, pisanja, kiparjenja iz plastelina in izdelovanja nakita. Učencem manjka samozavesti in se skrivajo s prilagajanjem skupini in ugajanjem učiteljem. Čeprav so bile teme in načini odprti, so izdelki temeljili na stvarnosti in bili med seboj skoraj identični. Starejši kot so bili učenci, manj je bilo nenavadnih izdelkov. Uporabe materialov iz okolja (npr. kamnov, listov, vejic, odpadkov) se nikakor niso mogli navaditi, saj ti niso namenjeni tovrstni uporabi. Z vztrajanjem pri delu brez navodil in s pozitivnim odzivom na neobičajne izdelke smo učencem pokazali, da sta kreativnost in individualnost dobrodošli.

V šolskem letu 2005 sta telesna in likovna vzgoja del učnega načrta. Oboje še vedno organizirajo in izvajajo Edirisini prostovoljci, pri likovni vzgoji pa sodeluje učiteljica, ki jo je zaposlila Edirisa in ki učence uči tudi krojenja in šivanja.

Za prebivalce Bufuke so kanuji glavno prevozno sredstvo, kljub temu pa večina prebivalcev ne zna plavati. Že od samega začetka delovanja Srca prostovoljci učence učijo plavanja s pomočjo plavalnih pripomočkov. Danes velik del učencev že obvlada osnove plavanja, kar je potovanja po jezeru naredilo veliko varnejša predvsem za učence, ki se v šolo pripeljejo s šolskim kanujem. Ure plavanja so v skupnosti izredno dobro sprejete, ker se starši in učitelji zavedajo, da ta večšina rešuje življenje, saj se v jezeru še vedno utopi veliko ljudi. Ob tem je bilo potrebno stalno nadzor nad številom vrnjenih plavalnih kratkih hlač, ker otroci lastnih nimajo, Edirisine pa so si radi prisvojili.

Sponzorstvo otrok Osnovne šole Bufuka se je začelo novembra 2003. V juliju 2004 je bilo sponzoriranih 83 otrok, ki so bili pomoči najbolj potrebni (Logar, 2004), o čemer Ediriso obvesti ravnatelj šole. Danes je sponzoriranih že preko dvesto otrok in projekt se lahko osredotoči na sponzoriranje najmlajših učencev, predvsem deklic, da bi tako pripomogel k neprekinjenemu šolanju čim več otrok.

Na podlagi potreb bufuških družin, ki sem jih dobila preko pogovorov z njimi, in zaradi viška sredstev v proračunu Nasmehov smo družinam sponzoriranih otrok priskrbeli tudi odeje, saj se

temperatura ponoči spusti tudi do 10 °C.

Cilj projekta je nekoč sponzorirati celotno šolo, se razširiti tudi na ostale osnovne šole v bližini in priskrbeti šolnine za nadaljnje šolanje nadarjenih otrok.

Edirisa se trenutno širi tudi na turistično usmerjeno delovanje in v ta namen se v vasi gradijo kolibe, kjer bodo nastanjeni obiskovalci, ki bodo želeli bolje spoznati utrip vasi. Za nastanitev in prehrano bodo poskrbele bufuške družine, gostje bodo družini pomagali pri vsakodnevnih opravilih in pomagali pri izvajanju delavnic za učence. Družine bodo tako dobile možnost zaslužka, Edirisa bo imela na razpolago več sredstev za kvalitetno izvajanje projektov, nenazadnje pa bo interakcija med domačini in turisti obogatila izkušnje obojih ter širila znanje in obzorja.

6 Zaključek

Razvoj je predmet neprestanega redefiniranja, saj se vsaka kultura neprestano razvija. Globalno ne uresničujemo niti potreb sedanosti, kaj šele, da bi upoštevali potrebe prihodnjih generacij. Treba se je osredotočiti na intervencije na lokalni ravni in delovati na način, ki utrjuje kulturo skupnosti, omogoča trajnostni razvoj in posameznike opremlja z znanji in veščinami za iskanje lastnih rešitev za sedanje in prihodnje težave. To velja tudi za skupnosti v ruralni Afriki.

Socialna pedagogika se je s svojimi specifičnimi metodami dela uspešno vključila v reševanje specifičnih problemov ruralne Afrike, vendar sta ob tem potrebna interdisciplinaren pristop ter posluh za drugačno kulturo in drugačen način življenja.

7 Literatura

Beyaraaza, E. (2001). When girls are cheated of education. *New Vision*, 8. 10. 2001, s. 10.

»*Changed Condition*«-*Kisiizi Stories* (b. d.). Pridobljeno 25. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.i-spillman.freereserve.co.uk/KisiiziStories.htm>.

Agriculture in Kabale District (b. d.). Pridobljeno 20. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.kabale.go.ug/agriculture.html>.

Ashley, R. (2005). Colonial Solutions, Contemporary Problems. Digging to the Root of Environmental Degradation in Kabale, Uganda. V: *Agroforestry in Landscape Mosaics Working Paper Series*. Yale University Tropical Resources Institute.

Aslam, A. (2005). *Abstinence-Only Strategies Said to Undermine Anti-AIDS Work in Uganda*. One World United States. Pridobljeno 24. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://us.oneworld.net/article/view/108671/1/>.

Buwembo, J. (2002). Strangers Out! Ethnic Cleansing Comes to Uganda. *The East African*, 15. 7. 2002, s. 3.

Education in Kabale District (b. d.). Pridobljeno 25. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.kabale.go.ug/education.html>.

Hodd, M. (2002). *East Africa Handbook*. Bath: Footprint Handbooks.

Kabale District Profile (b. d.). Pridobljeno 20. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.kabale.go.ug/dprofile.html>.

Kasente, D. (2003). *Gender and Education in Uganda. A Case Study for EFA Monitoring Report, 2003*. Makerere University, Kampala, Uganda. Pridobljeno 25. 7. 2005 s svetovnega spleta: http://portal.unesco.org/education/en/file_download.php/ccd0dc371f4712b609604dbf733d7325Gender+and+Education+in+Uganda..doc.

Logar, M. (2002). *Combining Rural Primary Schools and Telecentres for Culturally Grounded African Development. Case Study: The Bakiga, Bufuka Primary School and Kacwekano ARDC Telecentre*. Magistrsko delo. Nkozi: Uganda Martyrs University.

Logar, M. (2004). *Tentative financial report for the first six months of Smiles*. Neobjavljeno gradivo.

MacAdam, M. (2003). *Beating AIDS in Africa. Uganda Offers Hope*. International development and Environment Article Service. Pridobljeno s svetovnega spleta: http://www.cuso.org/ideas/articles/aidsinafrica/article_aidsinafrica.htm.

Mukiibi, A. K. S. K. (2000). *Education in Uganda: A Tool of Development or Factor of Underdevelopment?* Magistrsko delo. Nkozi: Uganda Martyrs University.

Muskin, J. (2001). NGOs in development: The case of World Learning. V: *NGOs in Development*. SIT Occasional Papers Series, št. 2, pomlad 2001, s. 4–15.

Nelson, D. (2005). *Carol Bellamy: Uganda is not a little darling*. OneWorld International Foundation. Pridobljeno 25. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/0/b869b0d713c36a3685256fc10071cf65?OpenDocument>.

Nuwagaba, A. (2001). *Situation Analysis of Women in the Ugandan Political Economy*. Pridobljeno 28. 7. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.ossrea.net/eassrr/jan01/augustus.htm>.

Oliver, R., Fage, J. D. (1990). *A Short History of Africa*. Middlesex: Penguin Books Ltd.

Sustainable communities - global to local (2005). Pridobljeno 2. 8. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.sustainable-development.gov.uk/what/what.htm>.

Uganda Geography 2000. (b. d.). Pridobljeno 26. 7. 2005 s svetovnega spleta: http://www.photius.com/wfb2000/countries/uganda/uganda_geography.html.

Uganda Government 2000 (b. d.). Pridobljeno 26. 7. 2005 s svetovnega spleta: http://www.photius.com/wfb2000/countries/uganda/uganda_government.html.

Uganda People 2000. (b. d.). Pridobljeno 26. 7. 2005 s svetovnega spleta: http://www.photius.com/wfb2000/countries/uganda/uganda_people.html.

Strokovni članek, prejet junija 2005.